

KARMELICI BOSI

Między (1927), Wiśniowcu i Wilnie (1931) oraz wzniesiony nowy klasztor we Lwowie (1932); 1939 prowincja pol. liczyła 141 profesów (w tym 51 kapłanów), a 1945 – 148 zakonników (w tym 77 kapłanów); w wyniku zmiany granicy wsch. straciła klasztor we Lwowie, Między, Wilnie i Wiśniowcu, odzyskała dawne klasztory w Poznaniu (1945) i Przemysłu (1946) oraz założyła nowe w Warszawie (1944), Łodzi (1945), Wrocławiu (1946), Munster w Stanach Zjedn. (1949), Kłuskowcach k. Czorsztyna (1953), Zawoi (1954), Piotrkowcach k. Kielc (1970), Sopocie (1986), Korona na Florydzie w Stanach Zjedn. (1988), Horní Lomná w Czechosłowacji (1990); 1993 dokonano podziału prowincji na warsz. (klasztory w Warszawie, Poznaniu, Łodzi, Wrocławiu, Sopocie i Korona) i krak. (pozostałe klasztory); 1997 prowincja warsz. liczyła 116 profesów (w tym 87 kapłanów), a prowincja krak. – 191 profesów (w tym 104 kapłanów). Po podziale prowincja krak. otworzyła 1994 drugi klasztor w Krakowie i klasztor w Priecho-dzie w Słowacji oraz objęła parafie w Monachium; prowincja warsz. erygowała klasztor – 1994 w Zamartem k. Chojnic (nowicjat) i w Drzewinie k. Pruszcza Gdańskiego (erem), 1996 w Gorzędzieju k. Tzewa (dom rekolekcyjny), a 1997 objęła klasztor San Pancrazio w Rzymie.

W 1927 k.b. założyli wydawnictwo w Krakowie (od 1994 w nowym klasztorze na Białym Prądniku), publikujące dzieła mistyków karm. i popularną literaturę rel. oraz 2 mies. „Głos Karmelu” (1927-53, z przerwą 1941-45) i „Pod Opieką św. Józefa” (1946-53). Po II wojnie świat. rozszerzył się zakres działalności duszpast. k.b., którzy prowadzą katechizację i pracę par., rekolekcje, misje krajowe, grupy modlitewne, Instytut Duchowości w Poznaniu (od 1990) i Krakowie (od 1991); 1971 pracę mis. w Burundi rozpoczęło 11 zakonników, skąd część z nich 1983 udała się do Rwandy; 1989 podjęli także pracę na Białorusi (1997 mieli 4 placówki z 10 zakonnikami), 1991 na Ukrainie (w Berdyczowie i Kijowie, gdzie 1997 pracowało 10 zakonników); 1993 prowincja warsz. objęła klasztor w Tandil, 1994 w Mar del Plata, oba w Argentynie.

J. Długosz, *Biblioteka klasztoru ojców k.b. w Czernej*, ABMK 11(1965) 109-117; tenże, *Biblioteka klasztoru k.b. w Wiśniczu (1630-1649)*, ABMK 13(1966) 91-169; K. Gumol, *Oratorium Pobożności Akademii Krakowskiej u ojców k.b. w latach 1631-1643*, RTSO 2(1970) 131-147; L. Kowalówka, *L'attività pastorale e missionaria dei carmelitani scaldi polacchi*, R 1970; *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, Lb 1972 (passim); Cz. Gil, *Erekcja litewskiej prowincji k.b. pod wezwaniem świętego Kazimierza*, RTK 22(1975) z. 4, 109-116; L. Kowalówka, *Z naszej przeszłości misyjnej*, R 1975; Cz. Gil, *K.b. w Polsce 1605-1655*, NP 48(1977) 5-237; tenże, *Profesi prowincji polskiej k.b. w latach 1679-1789*, RH 27(1979) z. 2, 57-92; tenże, *Z dziejów kultu świętego Józefa w prowincji polskiej k.b.*, w: *Józef z Nazaretu*, Kr 1979, II 229-266; B.J. Wanat, *Zakon k.b. w Polsce. Klasytory karmelitów i karmelitanek bosych 1605-1975*, Kr 1979; Cz. Gil, *La restauración de la provincia de los carmelitas descalzos de Polonia 1875-1920*, Monte Carmelo 88(1980) z. 1, 33-66; *Listy polskich misjonarzy z Burundi*, Kr 1980; B.J. Wanat, *Kult świętego Józefa Oblubieńca NMP u k.b. w Krakowie*, Kr 1981; tenże, *Maryjne sanktuarium k.b. w Czernej*, Kr 1981, 1992; Cz. Gil, *Karmelici bosci*, w: *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939-1945*, Wwa 1982, I 615-620; T.S. Kapusta, *Misyjny trud*, Kr 1983; P.P. Gach, *Kasaty zakonów na ziemiach polskich dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lb 1984 (passim); Cz. Gil, *Ojciec Rafał Kalinowski 1835-1907*, Kr 1984; M. Kąta-majska Saced, *Ostra Brama w Wilnie*, Wwa 1990; P.F. Neumann, *Die Unbeschul-ten Carmeliten in Galizien (1880-1911)*, R 1998.

Czesław Gil

III. DUCHOWOŚĆ → karmelitańska duchowość.

IV. SZTUKA → karmelitańska sztuka (II).

KARMELICI MARYI NIEPOKALANEJ, Congregatio Fratrum Carmelitarum Beatæ Mariæ Immaculatæ, Carmelites of Mary Immaculate (CMI), rytu syro-malabarskiego; zał. 1831 w Mannanam (Wybrzeże Malabarskie) przez Thomasa Palackalę, Thomasa Porakkurę i bł. Kuriakose Eliasza Chavarę, którzy tegoż roku złożyli profesję zak. zgodnie z → karmelitańską regułą, przyjmując nazwę sług (zamiennie tercjarzy) Maryi Niepokalanej z góry Karmel (zmieniona na obecną 1959); 1855 zostali kanonicznie erygowani, 1860 agregowani do karmelitów bosych jako III zakon regularny; 1890 przyjęli

karmelitański habit, 1906 uzyskali zatwierdzenie Stolicy Apost.; zajmują się głoszeniem rekolekcji i misji lud., nauczaniem w szkołach niższych i wyższych, opiekują się sierocińcami i przytułkami dla starców, prowadzą wydawnictwa w języku syro-malabarskim, publikują m.in. dziennik „Deepika” oraz dwutygodnik rel.-spol. „Nazrani Deepika”; 1997 liczyli 1925 członków (w tym 1153 kapłanów) w 275 domach; dom gen. w Ernakulam (Indie).

V. Macca, DIP II 521-522; *Conspectus Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, R 1997, 329-330; AnPont 1998.

Jakub Filek

KARMELITANKI, nazwa obejmująca mniszki i żeńskie zgromadzenia zak., związane → agregacją z męskimi zak. karmelitańskimi, żyjące wg → karmelitańskiej duchowości i → karmelitańskiej reguły.

I. MNISZKI – k. stanowiące II zakony powstałe w kręgu oddziaływania karmelitów i karmelitów bosych.

1. Związane z karmelitami – jako zak. ścisły zostały założone przez → Jana Soretha w trakcie jego działalności reformistycznej, a kanonicznie zatwierdzone 1452 przez pap. Mikołaja V.

1° W Kościele powszechnym – Początki k. wiążą się z wspólnotami kobiet skupiających się od ok. 1450 przy klasztorach karmelitów, zwł. we Włoszech (m.in. w Bolonii, Florencji, Wenecji), żyjących pod ich kierownictwem i wg ich duchowości – zw. *mantellatae* od płaszcza (w kolorze habitu karmelitów), *beginae* (→ beginki i begardzi) lub *devotae*; jako konwerski lub oblatki, mieszkając wspólnie (rzadziej prywatnie w domach) i składając przyrzeczenia zachowywania rad ewang., należały do konwentu karmelitów; z polecenia kard. Mikołaja z Kuzy o → afiliację do karmelitów pierwsze poprosiły konwerski karm. z Geldern k. Kolonii, której 1452 dokonał Jan Soreth; uprawnił je do noszenia habitu i składania profesji zak.; zatwierdzone przez pap. Mikołaja V bullą *Cum nulla* z 7 X 1452 (*Bullarium carmelitanum* I, R 1715) jako II zakon, zyskały udział w przywilejach zak. zebranych (m.in. mniszek augustianek i dominikanek) oraz możliwość organizowania się wg przepisów konstytucji karmelitów, dostosowanych do ich potrzeb; k. te założyły klasztor m.in. w Geldern (1452), Niderlandach – Dinant (1455), Liège (1457), Haarlemie (1466), Huy (1466), Namur (1468), Vilvoorde (1469), Rotterdamie (1482), Brugii (1487); żyły wg dawnej reguły → Alberta Avogadro dla eremitów mieszkających na stokach góry Karmel i łączących eremicki styl życia z praktykami życia cenobickiego; regułę tę zmodyfikował pap. Eugeniusz IV bullą *Mare magnum* z 28 XI 1476, zawierającą podstawy prawne zakonu (nazwa, strój, zarząd i organizacja). K. założyły klasztor we Francji (Nantes 1477, Vannes 1530), Niemczech (Kolonja 1565) i Włoszech (Florencja 1454, Kremona 1483, Brescia 1486, Ferrara 1490, Neapol 1534, Castellammare di Stabia k. Neapolu 1560, Bergamo 1573); sławnymi k. tego okresu były → Maria Magdalena de Pazzi oraz bł. Franciszka d'Amboise (1427-85; po śmierci męża Piotra wstąpiła do karmelu w Bondon k. Vannes). W klasztorach k., mających hojnych fundatorów i dobroczyńców, nastąpiło odejście od pierwotnego ducha i złagodzenie reguły, wyrażające się m.in. dyspensami od postu i wstrzeźliwości od pokarmów mięsnych, noszenia cieplejszego habitu i trzewików (stąd nazwa k. trzewiczkowe). Reformę k. podjęła (oprócz Soretha) → Teresa Wielka, doprowadzając 1593 do kan. usankcjonowania drugiej gałęzi zakonu – k. zreformowanych czyli bosych, do których przeszła część dawnych klasztorów k., reformując się w miarę potrzeby wewnątrz dawnej struktury zakonu; do czasów współcz. (1962) przetrwało lub powstało 58 klasztorów k. w 13 krajach, m.in. w Anglii (Blackburn), Belgii (Vilvoorde), Brazylii (Jaboticabal), Dominikanie (Santiago de los Caballeros, Santo Domingo), na Filipi-

dawnej obserwacji w Polsce. Dzieje zapomnianego zakonu, NP 75(1991) 91-116; AnPont 1998.

Jerzy Duchniewski

2. Związane z karmelitami bosymi – jako ich II zakon, związane są k. bosc.

1° W Kościele powszechnym – K. bosc zał. zostały przez Teresę Wielką, która w ramach reformy pragnęła wprowadzić do klasztorów żeńskich przestrzeganie pierwotnej → karmelitańskiej reguły (poprawionej i zatwierdzonej 1247 przez pap. Innocentego IV), życie w ścisłej → klauzurze, z surową ascezą i modlitwą ukierunkowaną na kontemplację; wspomaganą przez wdowę z Avili Guiomar de Ulloa, Piotra z Alkantary, → Franciszka Borgię i Ludwika Bertranda, Teresa zorganizowała w Avili klasztor pod wezw. św. Józefa, zatwierdzony przez Penitencjarę Apost. brewe *Ex parte vestra* (1562) i poddany ord. miejsca; w tym samym roku uzyskała od Penitencjarii brewe zezwalające mniszkom żyć w absolutnym ubóstwie; mając na względzie potrzeby i dobro Kościoła, za fundament życia zak. uznała Teresa (w zredagowanych przez siebie konstytucjach, zatwierdzonych 1568 przez gen. G.B. Rossiego, a opublikowanych w Salamance 1581) miłosne poszukiwanie Chrystusa, stałe zjednoczenie z Bogiem, wzajemną miłość, modlitwę, samotność, pokutę oraz pracę (jako warunek ubóstwa); do pierwszych klasztorów k. bosych (powstających zazwyczaj w miejscowościach mających już klasztory karmelitów bosych) należały: Medina del Campo (1567), Malagón (1568), Valladolid (1568), Pastrana (1569, opuszczony 1574), Toledo (1569), Salamanka (1570), Alba de Tormes (1571), Segowia (1574), Beas de Segura (1575), Caravaca (1576), Palencia (1580), Villanueva de la Jara (1580), Soria (1581), Burgos (1582), Grenada (1582), Madryt (1586). Dynamiczny rozwój klasztorów k. bosych oraz karmelitów bosych zakłócony został przez prowincjała N. → Dorię utworzeniem 1585 „konsulty” rezerwującej sobie prawo zarządu i ingerującej w drobne nawet sprawy klasztorów w sposób kolegialny (zatwierdzona 1587 brewe *Cum de statu* pap. Sykstusa V), która 1588 znacznie zmieniła postanowienia Teresy i kapituły w Alcalá 1581, dotyczącej zarządu klasztorów i ich wizytacji, ograniczyła prawo k. do wolnego wyboru przełożonej oraz wyznaczania przez nią spowiedników; uporczywa realizacja przez Dorię własnej koncepcji, a także przywiązanie k. do zaleceń Teresy, kolejne odwoływanie się obu stron sporu do Stolicy Apost. były przyczyną napięć i konfliktów; Doria, otrzymawszy 1591 brewe pap. Grzegorza XIV *Quoniam non ignoramus* zatwierdzające jego postanowienia, surowo ukarał gorliwie zwolenniczki Teresy – Annę od Jezusa i Marię od Józefa → Salazar, a popierającego je Gracjana OCD usunął 1592 z zakonu; ogłosił też nowe konstytucje niezgodne z duchem Teresy, powierzając zarząd mniszek i wyznaczanie im spowiedników prowincjałom karm.; pomimo tych nieporozumień, w krótkim czasie po śmierci Teresy powstało 15 nowych klasztorów k. bosych; 1593 w chwili podziału karmelitów na 2 odrębne zakony – karmelitów (dawnej obserwacji) i karmelitów bosych – k. bosc liczyły 31 autonomicznych klasztorów (w Hiszpanii, Portugalii i Genui) z 600 mniszkami.

K. bosc założyły także klasztory w: Lizbonie (1585, od 1773 ośrodek kongr. portugalskiej) pod kierunkiem Marii od Józefa, Genui (1590) – kolebce wł. kongregacji – pod kierunkiem Hieronimy od Ducha Świętego d’Azevedo (zm. 1599), Paryżu (1604) – ośrodkiem obserwacji – z inicjatywy i fundacji → Marii od Wcielenia.

Kongregacja hiszpańska k. bosych rozszerzała się dynamicznie po śmierci Dorii i nastaniu względnego spokoju; 1594-1600 powstało w Hiszpanii 15 klasztorów, a do 1650 następnych 24, zorganizowanych wg konstytucji Teresy Wielkiej z 1592 (zmienione 1785 przez nuncjusza N. Colonnę di Stigliano, zatwierdzone przez pap. Piusa VI konst. *Postquam per alias* z 1786). Przy końcu XVII w. kongregacja liczyła 71 klasztorów (48 zależnych jurysdykcyjnie od karmelitów bo-

nach (Dumaguete), w Hiszpanii (Antequera, Aracena, Bañolas, Cañete, Caudete, Fontiveros, Grenada, Madryt, Onteniente, Osuna, Saragossa, Sewilla, Tarrega, Utrere, Valls, Vich, Villalba del Alcor, Villafranca), Holandii (Heerlen, Boxmeer, Oss, Zenderen), Indonezji (Batu), Kenii (Kakamega), Niemczech (Duisburg, Schlüssellau), Portugalii (Moncorvo), Stanach Zjedn. (Allentown, Asheville, Santurce, Wahpeton) i Włoszech (Camerino, Carregi, Fisciano, Jesi, Neapol, Ostuni, Rawenna, Sutri, Vetralla); 1997 k. liczyły 61 autonomicznych klasztorów i 795 sióstr.

2° W Polsce – Pierwsza wspólnota k. powstała 1632 we Lwowie, gdzie przy kościele Karmelitów osiedliły się Aniela i Konstancja Dunin-Szpótówny, a nast. 4 in. kandydatki, przyjmując status tercjarek karm.; 1635 zostały agregowane przez prowincjała karmelitów do ich prowincji, a 1638 abp S. Grochowski zezwolił na budowę drewnianego kościoła i klasztoru pod wezw. św. Agnieszki, do którego w tymże roku wprowadzono mniszki, zamykając klauzurę; pierwszą przełożoną została Aniela Szpótówna (nast. Magdalena Łaska); klasztor liczył 7 profesek chórowych i 3 konwerski; w czasie zbliżającej się inwazji tur. (1672) k. przeniosły się do Krakowa z zamiarem przejścia szkoły prezenek, zainicjowanej przez Z. → Czeską; po ustaniu zagrożenia wrócili 1677 do Lwowa, osiedlając się w nowym klasztorze fundacji Zygmunta Fredry, kasztelana sanockiego (2 jego córki były k.), i 1717 osiągnęły liczbę 29 sióstr; dzięki posagowi Katarzyny (imię zak. Magdalena) Bełżeckiej (wstąpiła do k. 1711) wzniesiono murowany klasztor św. Agnieszki i kościół, konsekrowany 1729; 1774 było 38 sióstr; w okresie kośc. reform józefińskich (→ józefinizm) gubernium lwowskie 1782 skasowało klasztor, pozwalając mniszkom przenieść się do klasztoru k. w → Dubnie w zaborze ros. (udały się tam 2 k.), szukać schronienia w nieskasowanych klasztorach in. reguł (m.in. u benedyktynek i sakramentek) lub powrócić do domów rodzinnych; obiekt klasztorny przekazano na seminarium, a 1816 nabył go J.M. Ossoliński (Ossolineum). W Dubnie klasztor k. z kościołem ufundowała 1686 Teofila Ludwika Lubomirska, dziedziczka miasta; przy klasztorze, do którego wstępowały przeważnie szlachcianki, na pocz. XVIII w. otworzono szkołę klasztorną dla dziewcząt (zamknięta 1832); drewniany klasztor dwukrotnie niszczyły pożary (1787, 1812), wystawiono więc 1814-19 murowany; 1816 było 14 profesek i 13 uczennic; rządowe przepisy ograniczały życie zak. (1842 odebrano k. majątek, zabroniono legalnie przyjmować kandydatki, 1863 zamknięto nowicjat); w wyniku rządowej komasacji zakonnic do klasztoru w Dubnie (mającego 14 k.) przywieziono 8 dominikanek z Kamieńca Podolskiego i 4 brygidki z Łucka; 1890 klasztor skasowano, przenosząc 6 k. do benedyktynek w Sandomierzu, a 1903 ostatnie k. (2) do benedyktynek w Łomży; przekazany prawosł. mniszkom klasztor zasiedliły po I wojnie świat. siostry Bożej Opatrzności.

Wg współczesnych badaczy (M. Borkowska), polskie k. reprezentowały nurt reformy tryd. (m.in. radykalne ubóstwo i wzorowa klauzura), naśladowały k. z Florencji, duchowość swą formowały na anonimowej biografii Marii Magdaleny de Pazzi *Lilia florencka* (Kr 1671), tłumaczonej przez karmelitów krak.; jako jedyne w Polsce codziennie przyjmowały komunie, a także od końca XVIII w. odprawiały rekolekcje (indywidualnie lub zbiorowo), korzystając z publikacji M. Rubczyńskiego OCarm *Głos Pana kruszący cedry libańskie* (Berdyczów 1762).

Wołyniak [J.M. Giżycki], *Z przeszłości karmelitów na Litwie i Rusi II. Siedziby zakonne k. na tym terytorium*, Kr 1918, 3-19; C. Martini, *Der deutsche Carmel*, Bam 1926, I-II (passim); C. Catena, *Le donne nel Carmelo italiano*, Carm 10(1963) 9-55; A. Martino, *Monasteri femminili del Carmelo attraverso i secoli*, tamże 263-312; A. Staring, *The Carmelite Sisters in the Netherlands*, tamże 56-92; O. Stegging, *Beaterios y monasterios Carmelitas españoles en los siglos XV y XVI*, tamże 149-205; V. Wildering, *Les premiers monastères de Carmélites en France*, tamże 93-148; Kłoczowski 483-485; B.J. Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i k. bosych 1605-1975*, Kr 1979, 619-621; D. Wider, *Prawie wszystko o Karmelu*, Kr 1990 (passim); M. Borkowska, K.

nych, mających z nimi wspólne prawodawstwo, 23 – od ord. miejsca), 1762 (w 200 lat po powstaniu pierwszego klasztoru k. bosych) – 81 klasztorów stanowiących ośrodki wzorowej obserwacji. Do wybitnych mniszek tej kongregacji należały: Teresa od Jezusa Maryi Pineda (zm. 1641) – autorka komentarzy do *Biblii* (*Obras*, Ma 1921), Cecylia od Narodzenia Sobrino y Morillas (zm. 1646) – autorka dzieł doktrynalnych (*Tratado de la unión* oraz *Tratado de la transformación del alma en Dios*, w: *Obras*, Ma 1971), Maria Antonina od Jezusa Pereira Campo y Andrade (zm. 1760) – autorka *Edificio espiritual* (Santiago 1954, Ba 1961). Przy końcu XVIII i na pocz. XIX w. podczas wojen napoleońskich ucierpiały niektóre klasztory k. bosych w Hiszpanii; 1835 został wydany zakaz przyjmowania nowicjuszek (cofięty 1850); 1858 wszystkie mniszki, w tym także k. bosc, zostały poddane przez pap. Piusa IX (list apost. *Peculiaribus inspectis*) jurysdykcji biskupów ordynariuszy.

Kongregacja włoska powstała z oddzielonych od Hiszpanii 1597 (breme pap. Klemensa VIII *Sacrarum religionum*) klasztorów Rzymu i Genui, zjednoczonych ze sobą i poddanych bezpośrednio Stolicy Apost., ponieważ pierwsi wł. karmelici bosci w swoich konstytucjach wprowadzili zakaz sprawowania jurysdykcji nad k. bosymi, z wyjątkiem klasztoru w Genui; zatwierdził to pap. Klemens VIII breme *In apostolicae dignitatis* (1600), oficjalnie erygującą kongregację wł., zw. też kongr. św. Eliasza, a zmienił bullą *In supremo militantis* (1603), która zatwierdzając kongregację k. bosych we Francji, poddawała ją w sprawach duchowych (do czasu przybycia karmelitów bosych do Francji) jurysdykcji komisarza generalnego kongregacji wł.; zakaz sprawowania jurysdykcji nad k. przez karmelitów bosych został zniesiony w ich konstytucjach zak. z 1605, a pap. Paweł V breme *Cum sicut accepimus* (1610) nakazał im przejść jurysdykcję nad k. w Belgii. Klasztor w Genui i in. pochodzące od niego klasztory we Włoszech, Francji i Austrii przyjęły konstytucje zatwierdzone 1592 przez pap. Klemensa VIII, które dostosowano do wymogów KPK z 1917, a nast. do KPK z 1983. Podstawą duchowości k. bosych były przede wszystkim dzieła Teresy Wielkiej (ukazujące się od pocz. XVII w. w wielu przekładach) i Jana od Krzyża, a formacji nowicjackiej → Jana od Jezusa i Maryi. W 1656 istniało we Włoszech 47 klasztorów k. bosych, 1780 – 102 (w tym 73 pod jurysdykcją zakonu, a 29 – ord. miejsca); klasztory, zwł. w Rzymie (Regina Coeli), Modenie, Turynie, Wiedniu i Pradze stanowiły prężne ośrodki oddziaływania duchowego; wybitnymi mniszkami były m.in. bł. Maria od Aniołów Fontanella di Santena (zm. 1717) oraz św. Teresa Małgorzata od Serca Jezusa Redi (zm. 1770).

Obserwancja francuska genetycznie związana jest z klaszturem Wcielenia w Paryżu, zał. 1604 przez hiszp. k. bosc – Annę od Jezusa i Annę od św. Bartłomieja; wkrótce powstały nast. klasztory w: Dijon (1605), Pontoise (1605), Amiens (1606), Tours (1608), Rouen (1609), Bordeaux (S. Joseph 1610), Tuluzie (1616), Limoges (1618); rozwój k. bosych we Francji, dynamiczny w 1. poł. XVII w. (ok. 1655 istniało 59 klasztorów), spowolniony został w nast. okresie (do końca XVIII w. przybyły tylko 3 klasztory); formę zarządu klasztorów franc. ustalił pap. Klemens VIII bullą *In supremo militantis* (1603), erygującą klasztor Wcielenia, wyjmując je spod jurysdykcji kongregacji wł. i poddając władzy specjalnie mianowanych przełożonych (kolegium złożonemu z Jacques Galle-manta, zm. 1630, André du Vala, zm. 1638 i P. de → Bérulle'a), a pap. Paweł V breme *Cum pridem* (1614) opiekę nad klasztorami k. bosych we Francji i ich wizytację powierzył Bérulle'owi i jego następcom, czyli przełożonym gen. oratoria-nów franc.; od 1631 władzę nad nimi sprawowali wizytatorzy mianowani przez nuncjuszów apost. we Francji, natomiast po rewolucji franc. (na mocy konkordatu) – biskupi ordynariusze. Z obserwancją franc. związane były klasztory belg. (m.in. Bruksela 1607, Lowanium 1607, Mons 1608, Antwerpia 1612, Mechelen 1616, Tournai 1621, Gandawa 1622, 's-Hertogen-

bosch 1623, Ieper 1631), które pap. Paweł V nakazał (1610) osiedlonym tu karmelitom bosym wziąć pod swoją jurysdykcję. Wskutek dość znacznej liczby kandydatek narodowości ang. do k. bosych podjęto inicjatywę organizowania dla nich osobnych klasztorów w Belgii, Holandii i Niemczech; powstały one w: Antwerpii (1619), 's-Hertogenbosch, Brugii (1626, skasowany 1783, reaktywowany 1816), Aalst (1630, skasowany 1783), Kolonii (1630, skasowany 1802), Düsseldorfie (1643, skasowany 1831), Lier k. Antwerpii (1648, przeniesiony 1794 do Darlington w Anglii), Münstereifel (Nadrenia 1653, skasowany 1802), Hoogstraten (1678, przeniesiony 1870 do Chichester), Neuburg an der Donau (1661, skasowany 1804), Akwizgran (1662, skasowany 1802, reaktywowany 1859 i ponownie zniesiony 1875, skąd mniszki przeniosły się do Maastricht w Holandii). Klasztory niem. otwierały się na lokalne powołania, zrywając więzi z in. klasztorami k. bosych, natomiast klasztory w Lier i Hoogstraten utrzymywały więzi z klaszturem w Antwerpii, przeniesionym 1794 z powodu rewolucji franc. do Lanherne (Kornwalia, Anglia); k. z Antwerpii (jeszcze przed przeniesieniem się do Anglii) i z Hoogstraten założyły 1794 pierwszy klasztor w Stanach Zjedn. w Port Tobacco (przeniesiony wkrótce do Baltimore-Towson), stanowiący kolebkę klasztorów amer., które zachowały związek z duchowością Teresy Wielkiej i jej konstytucjami z 1581-88; po odseparowaniu się klasztorów niem., uczyniły to także ang. konwenty k. bosych.

Kongregacja portugalska – chociaż breme pap. Klemensa XIV *Paterna sedis* (1773), erygującę kongr. karmelitów bosych, nie wspominało o klasztorach mniszek w Portugalii, utrzymywano, że separacja obejmowała także 8 wówczas istniejących klasztorów k. bosych (Lizbona 1585, Carnide 1642, Eveiro 1658, Evora 1681, Lizbona – Poczęcia NMP 1681, Porto 1702, Coimbra 1739, Braga 1767), do których doszły Viana do Castelo (1780) i Lizbona (Estrela 1781); jurysdykcję nad nimi konstytucje karmelitów bosych z 1783 przekazywały przeorowi gen.; kapituła w Lizbonie 1787 zadecydowała o przygotowaniu dla mniszek portugalskiej wersji konstytucji (oparte zostały na konstytucjach hiszp. przygotowanych 1785 przez nuncjusza N. Colonnę di Stigliano, zatwierdzonych 1786 przez pap. Piusa VI), nie uznających pierwotnego tekstu oryginalnego, a zatwierdzonych 1790 przez pap. Piusa VI; w XIX w. nastąpił upadek k. bosych w Portugalii spowodowany prześladowaniami władz państwowych.

Klasztory żeńskie niezależne od zakonu karmelitów bosych powstawały już od XVII w. w Europie i Ameryce; liczne z nich miały tylko nazwę wskazującą na ich związek z k. bosymi (np. wł. teresiane, teresine, terese) i habit (nawiązujące do reformy karm.), w istocie jednak były stowarzyszeniami kobiet (zw. we Włoszech konserwatoriami, a w Hiszpanii beateriami), z życiem wspólnym bez składania ślubów; nie mając żadnych związków jurysdykcyjnych z zakonem ani nie pochodząc od karm. klasztorów, często popadały w ruinę; odmienna sytuacja panowała w Meksyku, gdzie zakonnie uformowane w duchu reformy terezańskiej przez karmelitów bosych w pierwszych klasztorach (Puebla de los Angeles 1604, miasto Meksyk 1616) przekazywały ją wraz z konstytucjami terezańskimi z 1592 nast. fundacjom. Klasztory k. bosych zał. zostały w Kolumbii (Bogota 1606; Cartagena 1609, przeniesiony 1863 do Hawany na Kubie Leiva 1645; Popayán 1729; Medellín 1791; Quito 1864), w Peru (Lima – Carmen Alto 1643 oraz Carmen Bajo 1697), w Boliwii (Chuquisaca 1665, zw. potem Sucre i nast. La Plata), w Chile (Santiago – Carmen Alto 1690 i Carmen Bajo 1770, Viña del Mar 1889, La Serena 1892, Talca 1987), w Ekwadorze (Quito – 2 klasztory 1653, 1669, Cuenca – 2 klasztory 1682, Ibarra 1866), w Argentynie (Cordoba 1628, Salta 1845, Buenos Aires 1874), w Brazylii (Rio de Janeiro 1780, Porto Alegre 1897), w Gwatemali (1667 zał. przez mniszki z Carmen Alto z Limy, z powodu prześladowań przeniesiony do Hawany, a nast. do Hiszpanii), na Kubie (Hawana 1702, zał. przez mniszki z Kartageny), w Wenezueli

(Caracas 1732). Klasztory k. bosych niezależnych powstawały także w Europie: w Hiszpanii (Saragossa 1624, Tarazona – św. Joachima 1632, Vich 1637, Teruel 1660, Caudiel 1671, Tortosa 1877), we Włoszech (Nardò 1698, Ripacandida 1758), w Irlandii (Ranelagh 1807 – obecnie w ramach Dublina, Firhouse 1827, Black Rock 1828, Roebuck 1830, Mount Tallant 1892), na Malcie (Cospicua), w Holandii (Oirschot 1644, z powodu wojen rel. przeniesiony 1655 do Belgii).

Do zniszczenia większości klasztorów k. bosych w Europie na pocz. XIX w. doprowadziły: rewolucja franc., → józefinizm (w Belgii i Austrii) oraz wojny napoleońskie (we Włoszech i Niemczech); antyzak. prawa rządów liberalnych w Portugalii (m.in. zakaz z 1834 przyjmowania kandydatek) spowodowały w 2. poł. XIX w. wymarcie 10 klasztorów, z wyjątkiem klasztoru w Coimbrze, którego mniszki zostały 1910 zmuszone do wymigrowania do Hiszpanii; we Włoszech 1855-65 skasowano następną część klasztorów, w Prusach do 1875 – wszystkie. K. bosc prześladowane w jednych krajach, przenosiły się do innych (np. niemieckie do Holandii), odradzając się szybko po prześladowaniach (przed rewolucją miały 62 klasztory, przy końcu XIX w. – 120), zwł. w Polsce, Niemczech, Austrii, Belgii i Holandii oraz w Anglii; ok. 1925 w Hiszpanii istniało 110 klasztorów k. bosych, we Francji – 130, w Stanach Zjedn. – 27, w Brazylii – 11, w Meksyku – 19; odrodzeniu k. sprzyjała renoma doktryny duchowej rozpowszechnianej przez publikację dzieł Teresy Wielkiej i Jana od Krzyża, fascynacja → Teresą od Dzieciątka Jezus i wieloma świątobliwymi zakonnikami.

W 2. poł. XIX w. zapoczątkowany został ruch tworzenia klasztorów w krajach mis. przez k. bosc z Lisieux (podjęty nast. przez in. klasztory); k. te 1861 założyły karmel w Wietnamie (Sajgon); za jego wzorem zaczęły powstawać klasztory mis.: na Filipinach (Jaro – Iloilo 1923), w Kambodży (Phnom Penh 1919), Tajlandii (Bangkok 1925), Chinach (Yunafu 1936), Singapurze (1938), Tonkinie (Than-Hoa 1929, przeniesiony 1961 do Naatrang w Wietnamie), w Indiach (Bangalur 1932), Japonii (Tokio 1933), na Cejlonie (Kolombo 1935), na Antylach (Guadalupa 1955), w Palestynie (Jeruzolima 1872), Syrii (Aleppo 1964), Turcji (Stambuł 1933), Libanie (Harissa 1962), Indiach (Kottajam i Kalkuta 1937), Malezji (Jesselton 1930, zał. przez k. bosc z Madrytu), Guam (Agaña 1965), Hongkongu (1931 k. z Belgii), Makau (1941), Indonezji (Bandung-Lemban 1939 – przez k. bosc z Holandii), Korei (Seul 1940), na Tajwanie (Sinczu 1954), w Australii (Dulwich Hill-Sidney 1885), Nowej Zelandii (Christchurch 1933), na zach. Wyspach Samoa (Apia 1959), w Tunezji (Kartagina 1885), Egipcie (Matarieh k. Kairu 1927), na Madagaskarze (Tananariva 1927), w Senegalu (Dakar 1938), Kongu (Kabwe 1934 – przez k. bosc z Belgii), Maroku (Tanger 1934), Rwandzie (Zaza 1952), Angoli (Luanda 1963), Mozambiku (Limpopo 1964), Ugandzie (Mityana 1967 – przez k. bosc z Niemiec), Pd. Afryce (Rivonia-Johannesburg 1931 – przez k. bosc z Anglii z Darlington). W strefie eur. zostały zał. klasztory mis. w Bułgarii (Sofia 1935), Grecji (Ateny 1935), na Islandii (Hafnarfjörður 1939), w Szwecji (Glumslöv 1962).

Proces ujednoczenia prawodawstwa, ułatwany przez rozwój k. bosych w świecie i ich kontakty z karmelitami, potrzebę wspólnego ośrodka kierownictwa duchowego zapewniającego jednolitość formacji, łatwiejszą komunikację z Rzymem – zrealizowany został po ogłoszeniu KPK z 1917 przez przystosowanie do niego nowych konstytucji, zatwierdzonych 1926 przez pap. Piusa XI, a opublikowanych dekretem Kongr. Zakonników (AAS 28(1936) 405-406), który zobowiązywał wszystkie klasztory k. bosych do zachowywania konstytucji; nowej rewizji konstytucji dokonano po Soborze Wat. II; 1990 pap. Jan Paweł II zezwolił k. bosym na stosowanie konstytucji z 1581 z Alcalá de Henares, które poddawały je bezpośredniej jurysdykcji papieża i pieczy biskupów ordynariuszy, lecz z powodu sprzeciwu większości k. bosych zatwierdził 1991

drugie konstytucje, utrzymujące zależność jurysdykcyjną k. od prowincjałów karmelitów bosych; gestii klasztorów pozostawiono wybór do końca 1992 jednych z konstytucji; 1993 pierwsze konstytucje przyjęło 125 klasztorów, a drugie – 744 klasztory. Spośród k. bosych 5 zostało kanoniz., 28 beatyf. (w tym 16 zgilotynowanych w → Compiègne); 1996 k. bosc liczyły (razem z pol.) 882 klasztory autonomiczne z 12 282 mniszkami.

Miroslaw Daniluk

2° W P o l s c e – Inicjatywa przeszczepienia k. bosych wyszła od karmelitów bosych z Krakowa, popularyzatorów kultu i doktryny Teresy Wielkiej, i od ks. Sebastiana Nuceryna, tłumacza z wł. jej biografii (*Zywot świętej Teresy zakonu karmelitów i k. bosych fundatorki*, Kr 1608), a popierana była przez króla i biskupów, uznających potrzebę modlitwy k. za ojczyznę; realizacji sprowadzenia k. bosych z Belgii (ponieważ miały one bezpośrednie kontakty z Teresą Wielką) do Krakowa dokonała ich fundatorka Konstancja z Myszkowskiich Burzyńska; 1612 przybyły tu: Maria od Trójcy Świętej (z Brukseli), Małgorzata od Jezusa i Teresa od Jezusa (z Mons) oraz Krystyna od św. Michała (z Lowanium), zakładając klasztor pod wezw. św. Marcina; oprócz niego w XVII w. powstały w Polsce klasztory: 2 w Lublinie (1624 przy ul. Świętoduskiej pod wezw. św. Józefa, 1807 przekazany karmelitom bosym; 1645 pod wezw. Niepokalanego Poczęcia NMP, skasowany 1819, lecz siostrą pozwolono dożyć w nim do śmierci), Wilnie (1638, skasowany 1865, reaktywowany 1938-45), Lwowie (1641, pod wezw. MB Loretańskiej, skasowany 1782, reaktywowany 1888-1946), Warszawie (1649, skasowany 1819, wznowiony 1941), Poznaniu (1660, pod wezw. Najśw. Imienia Maryi, skasowany 1823 przez rząd prus.), w XVIII w. – następnym klasztor w Krakowie (pod wezw. św. Teresy i Jana, na Wesolej 1725); 1781 w 7 klasztorach zorganizowanych w prowincje pod wezw. Ducha Świętego w ramach wł. kongregacji karmelitów bosych żyło 116 k. bosych; 5 klasztorów skasowały władze zaborcze, a krak. klasztor św. Marcina – prymas M.J. Poniatowski; niektóre mniszki schroniły się w jednym ocalałym klasztorze w Krakowie na Wesolej; do odrodzenia zakonu w XIX w. przyczyniło się 7 k. bosych przybyłych 1867 na prośbę kard. M. Ledóchowskiego z Liège do Poznania, które z powodu → Kulturkampfu opuściły 1874 klasztor poznań., a założyły karmel w Krakowie (1875 na Łobzowie pod wezw. Opieki św. Józefa) – kolebkę nowych fundacji: w Przemysłu (1884), Lwowie (1888 pod wezw. MB Nieustającej Pomocy) i Poznaniu (1920 pod wezw. Najśw. Serca Jezusa); nast. powstały klasztory – w Łodzi (1928), Zakopanem (1944), Wrocławiu i Kaliszu (1946), Częstochowie (1957), Kielcach i Elblągu (1958), Bydgoszczy (1966 przeniesiony do Tryszczyna w diec. chełmińskiej), Lublinie (1966 pod wezw. MB Królowej Polski przy ul. G. Chmielewskiego, przeniesiony 1984 do Dysa k. Lublina), Gdyni-Orłowie (1981 przez k. z Elbląga), Szczecinie (zał. przez k. częstoch. 1983, kanonicznie eryg. 1991), Włocławku (zał. 1985 przez k. z Kalisza, nowy klasztor wybudowano 1989-91), Oświęcimiu (w Starym Teatrze na terenie bezpośrednio przylegającym do obozu koncentr., zał. 1984, kanonicznie eryg. 1985, przeniesiony 1993 wskutek sprzeciwu środowisk żyd.; z 13 k. 5 przeniosło się do nowego klasztoru przy ul. Legionów na mocy zobowiązań podjętych w Genewie przez kardynałów F. Macharskiego, J.M. Lustigera, G. Dannelesa i A. Decourtraya, a reszta po paromiesięcznym pobycie w klasztorach macierzystych założyła nowy klasztor w Rzeszowie), Katowicach (przyjęcie fundacji 1983, kan. erekcja 1989, zasiedlony przez k. z Wrocławia), Spręcowie w diec. warmińskiej (zał. 1991 przez k. elbląskie, kanonicznie eryg. 1994), Kijowie (zał. 1991 przez k. z Krakowa i Dysa), Rzeszowie (1994; przybyła tu część k. z Oświęcimia, z dawnego klasztoru w Starym Teatrze), Kodniu (zał. 1993, kanonicznie eryg. 1996). Po podziale pol. karmelitów bosych 1993 na 2 prowincje w prow. krakowskiej pozostały klasztory k. bosych w Kra-

kowe, Przemyślu, Zakopanem, Kielcach, Dysie, Oświęcimiu, Katowicach, Kijowie, Rzeszowie, Kodniu, Częstochowie; do tej prowincji należy klasztor w Koszycach na Słowacji (zał. 1995 przez k. boscę z Zakopanego, kanonicznie eryg. 1996); do prowincji warsz. przydzielono natomiast klasztor w: Warszawie, Poznaniu, Łodzi, Wrocławiu, Kaliszu, Elblągu, Tryszczyźnie, Gdyni-Orłowie, Szczecinie, Hafnarfjörður w Islandii (przejęty 1984 przez k. boscę z Elbląga po k. bosych holenderskich z powodu braku powołań), Włocławku, Tromsø w Norwegii (zał. 1990 przez k. boscę polskie z Hafnarfjörður, kanonicznie eryg. tego samego roku), Spręcowie; k. boscę z prowincji warsz. założyły nowe klasztor w: Łasinie w diec. toruńskiej (przekazany 1993 przez felicjanki, został przejęty 1994 przez k. z klasztoru kał., kanonicznie eryg. 1995), Gnieźnie (przez k. z Tryszczyzna, kanonicznie eryg. 1995), Bornem Sulimowic w diec. koszalińsko-kołobrzeskiej (fundacja klasztoru gdyńskiego, kanonicznie eryg. 1999). Klasztor k. bosych z Włocławka, Katowic i Łodzi przyjął konstytucje z 1990 (jednak z zależnością jurysdykcyjną od prowincjałów karmelitów bosych), pozostałe klasztor – konstytucje z 1991 (klasztor w Częstochowie i Szczecinie, pomimo przyjęcia tych konstytucji jurysdykcyjnie podlegają biskupom ord.); 1997 k. boscę liczyły w Polsce 463 siostry.

Chroniques de l'Ordre des Carmelites de la réforme de sainte Thérèse d'après leur introduction en France I-V (seria 1), Troyes 1846, I-IV (seria 2), Poitiers 1887-89; Klasztor k. bosych w Polsce, na Litwie i Rusi. Kraków – klasztor świętego Marcina, Kr 1904; Gabriele di Santa Maria Maddalena, Commentario spirituale delle costituzioni delle carmelitane scalze, R 1942; Karmel. Święta Teresa od Jezusa, jej klasztor, ich duch, cel, sposób życia, oraz krótka historia k. bosych w Polsce, Pz 1931; Amabel du Sacré-Coeur, Carmélite. Aperçu sur la vie du Carmel, P 1945; Catholicisme II 562-566, 1421-1422; V. Macca, DIP II 423-454; B.J. Wanat, Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztor karmelitów i k. bosych 1605-1975, Kr 1979, 619-715; Jean Paul II, Lettre aux Carmélites déchaussées pour l'approbation de leurs codes fondamentaux, DC 88(1991) 974-976; L'unité de la famille carmélitaine. Acceptons des chemins différents. Lettre du padre Camilo Maccise, Préposé général des Carmes déchaux, DC 90(1993) 467-470; Cz. Gil, Historia zakonu karmelitów bosych, Kr 1997, 75-80; tenże, Życie codzienne k. bosych w Polsce w XVII-XIX wieku, Kr 1997; Katalog Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych pod wezwaniem Ducha Świętego, Kr 1997; Katalog Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej, Wwa 1997; AnPont 1998.

Mirosław Daniluk

II. ZGROMADZENIA ZAKONNE – genezą zbliżone są do grup kobiet żyjących wg ideałów zakonu karm., łączących życie kontemplacyjne z działalnością apost. (dyktowaną potrzebami lokalnego Kościoła), utrzymujących wzajemne kontakty lub prowadzących życie wspólne, stanowiły pobożne stowarzyszenia mające różne nazwy nawiązujące do góry Karmel lub imienia Teresy Wielkiej; wspólnoty te nie zawsze powstawały na podstawie III reguły i do 2. poł. XIX w. nie miały jednolitych norm prawno-duchowych, a z zakonem karm. łączyła je jedynie idea, taki sam habit lub styl modlitwy i statut (zw. nieraz regułą).

1. Zależne od karmelitów i mniszek k. powstały następujące zgrom. sióstr:

1° k. św. Marii Magdaleny de Pazzi, Carmelitane di santa Maria Maddalena de Pazzi, zw. też Carmelitane delle Grazie (od kościoła karmelitów S. Maria delle Grazie), na prawie pap., zał. 1724 w Bolonii przez tercjarę karm. Caterinę (imię zak. Maria Magdalena) Mazzoni (1683-1749) i Ferdinanda Salviego OCarm (1694-1765) w celu wychowywania ubogich dziewcząt, zatwierdzone przez abpa Bolonii Prospera Lambertiniego (późniejszy pap. Benedykt XIV) i przeora gen. Ludovica Benzoniego OCarm; nosiły białe płaszcze, żyjąc wg tymczasowego regulaminu (*Carta del vincolo*) zredagowanego przez Salviego, a od 1736 wg własnych konstytucji; 1739 przyjęły mniszki k. ze zniesionego karmelu w Medicina; 1744 z polecenia pap. Benedykta XIV zaprowadziły ścisłą klauzurę; 1755 założyły fundację w Rovereto, a nast. inne domy we Włoszech; dwukrotnie kasowane (1810, 1866) przez władze cywilne, zostały 1900 reaktywowane i afiliowane do karmelitów prowincji rzym.;

zawierdzenie pap. otrzymały 1977; oprócz pracy w parafiach prowadzą 8 przedszkoli, 3 świetlice, akademik dla studentek, dom opieki społ. dla kobiet i sierot; 1998 liczyły 42 siostry w 9 domach; dom gen. w Bolonii;

2° k. od miłości, Congregación de Hermanas Carmelitas de la Caridad (CCV), na prawie pap., zał. 1826 w Vich k. Barcelony przez → Joachimę de Vedruna w celu wychowania dziewcząt i opieki nad chorymi; zatwierdzone przez ord. Barcelony, 1860 zostały agregowane do karmelitów; 1880 otrzymały zatwierdzenie konstytucji, a 1910 zatwierdzenie pap.; pod koniec XIX w. liczyły ok. 30 domów i ok. 150 sióstr; założyły domy w Argentynie i Chile (8), a po II wojnie świat. we Włoszech, Anglii, Francji, Stanach Zjedn., Japonii, Indiach i Zairze; 1970 podzieliły się na 8 prow. (ok. 185 domów zak.); 1997 liczyły 308 domów i 2483 siostry; dom gen. w Rzymie;

3° k. Bożej Opatrzności, Irmãs Carmelitas da Divina Providência, na prawie diec., zał. 1899 w Rio de Janeiro przez tercjarę karm. Ritę (imię zak. Maria) Aguiar da Cascia (1859-1909) w celu wychowywania dziewcząt i opieki nad chorymi w szpitalach; zostały zatwierdzone przez ord. Petrópolis Giovanniego Francesca Brage; 1913 agregowane do karmelitów, początkowo stosowały statuty inspirowane konstytucjami k. hiszp., nast. zredagowały własne konstytucje, zatwierdzone 1928; 1954 otrzymały dekret pochwalny, a 1970 zatwierdzenie pap.; 1973 liczyły ok. 350 sióstr i 42 domy zak. w 19 diec. brazylijskich, 1998 – 45 domów i 311 sióstr; dom gen. w Belo Horizonte;

4° k. Ciała Chrystusa, Corpus Christi Carmelitas, na prawie pap., zał. 1908 w Leicester przez konwertytkę Clarę Ellerker (1876-1940) w celu działalności na rzecz zjednoczenia chrześcijaństwa; agregowane 1928 do karmelitów, uznane są za karm. III zakon regularny; 1946 otrzymały dekret pochwalny; założyły domy na Trynidadzie (1919) i w Stanach Zjedn. (1920); 1973 liczyły 21 domów zak. i ok. 150 sióstr, 1988 – 20 domów i 95 sióstr; dom gen. w Newport (Rhode Island);

5° k. Najśw. Serca Jezusowego, Hermanas Terciarias Carmelitas del Sagrado Corazón de Jesús, zw. popularnie Carmelitane del Limonar, na prawie pap., utworzone 1924 w Maladze (Hiszpania) z 3 domów k. św. Jana Bożego (zał. 1882) i beateriiów w Alorze i Almogii przez bpa Malagi Manuela Gonzáleza i Asumptę od Krzyża Soler Jimeno; 1939 przyłączono do nich siostry Najśw. Serca i Maryi Niepokalanej z Almogii (Hermanas del Sagrado Corazón de Jesús e Hijas de la Inmaculada), a 1951 k. miłości z Majorki (zał. 1874 przez J.A. Torrens i J. Conté); agregowane 1947 do karmelitów, otrzymały 1955 dekret pochwalny, a 1964 ostateczne zatwierdzenie Stolicy Apost.; poza Hiszpanią mają domy w Portugalii, Wenezueli, Santo Domingo, Anglii, Włoszech, Belgii, Francji i Mozambiku; ich celem jest posługa w seminariach duch., w domach księży, opieka nad chorymi, ubogimi i więźniami; 1998 liczyły 204 siostry w 39 domach; dom gen. w Madrycie;

6° k. misjonarki Jezusa, Congregação das Irmãs Missionárias Carmelitas de Jesus, na prawie diec., zał. 1938 w Recife (Brazylia) przez prow. karmelitów José Marię Casanovę Magreta (1881-1963, zredagował też konstytucje) w celu wspomagania kapłanów i wychowywania dziewcząt; 1976 liczyły 8 domów i ok. 70 sióstr; dom gen. w Cajazeiras;

7° Instytut Sióstr Matki Bożej z Karmelu → instytuty zakonne (II 2, 8°);

8° k. współzycielki Błogosławionej Dziewicy Maryi z góry Karmel, Handmaids of Our Blessed Lady of Mount Carmel, na prawie diec., zał. 1953 w Umtali (obecnie Mutare w Zimbabwie) z autochtonek przez Donalę Raimonda Lamonta OCarm (1911-77), ord. Umtali, w celu wspomagania duchowieństwa nowo powstającej diec. i opieki nad chorymi; 1957 otrzymały zatwierdzenie diec., a 1959 zostały agregowane do karmelitów; żyją w małych (2-3 osobowych wspólnotach); mają 1 dom życia wspólnego (Rusape), małe wspólnoty w 10 miejscowościach oraz 48 sióstr;

9° siostry NMP z góry Karmel, Hermanas de la Virgen Maria del Monte Carmelo, Hermanas Terciarias Carmelitas de Orihuela, na prawie pap., zał. 1891 w Caudete w Hiszpanii (1898 dom macierzysty przeniesiono do Orihuela-Alicante) przez Elizeuszę Oliver Molinę (która z 8 towarzyszkami przyjęła habit karm.), zatwierdzone 1893 na prawie diec., 1906 agregowane do karmelitów; do 1896 miały konstytucję k. miłości z Majorki, potem własne ułożone przez Elię Ortiza OCarm; 1952 otrzymały dekret pochwalny i zmieniły nazwę z Hermanas Terciarias Regulares de la Orden de los Hermanos de la Bienaventurada Virgen Maria del Monte Carmelo na obecną; 1950 uzyskały ostateczne zatwierdzenie Stolicy Apost.; mają domy także w Portugalii, Puerto Rico, Dominikanie, Francji, Niemczech i Włoszech; ich celem jest wychowanie dziewcząt, opieka nad chorymi w szpitalach i w domach, troska o ubogich w domach dobroczynnych; 1998 liczyły 468 sióstr w 65 domach; dom gen. w Madrycie;

10° k. (siostry) Naszej Pani z Karmelu, Suore Carmelitane di Nostra Signora del Carmelo, na prawie pap., zał. 1854 w Monteverdi k. Arezzo przez Marię (imię zak. Teresa) Scritti (1825-89) z klasztoru k. św. Marii Magdaleny de Pazzi we Florencji w celu wychowywania dziewcząt wiejskich; prowadziły szkołę zak. w Monteverdi, zamkniętą 1860 przez władze cywilne; rozproszone siostry przyjął do Florencji ord. Eugenio Ceconi, a Clementina Mosca zreagowała konstytucję, zatwierdzone 1919; 1929 zostały agregowane do karmelitów, 1940 otrzymały ostateczne zatwierdzenie; rozwinęły się w Toskanii, 1948 założyły 4 domy w Ameryce Łac., a 1978 – 1 dom w Indiach; 1976 połączono z nimi pol. tercjarki k. z Siedlec; 1931-44 wydawały periodyk „La fiamella del Carmelo”; 1998 miały ok. 250 sióstr w 36 domach; dom gen. w Rzymie;

11° k. dla starych i chorych, Carmelite Sisters for the Aged and Infirm, na prawie diec., zał. 1929 w Nowym Jorku przez Teresę McCrory (ur. 1894) pod kierunkiem ord. Nowego Jorku Patricka Hayesa w celu opieki nad starymi i chorymi (stąd nazwa); 1931 zostały agregowane do karmelitów, 1957 otrzymały zatwierdzenie pap.; 1973 liczyły ok. 420 sióstr i 37 domów, 1998 – 277 sióstr i 26 domów; dom gen. w Nowym Jorku (Germantown);

12° k. Matki Candelarii, Carmelitas de la Madre Candelaria, na prawie pap., zał. 1903 w Altagracia de Orituco (stan Guárico w Wenezueli) przez ks. Sixta Sosse i Susanę Paz Castillo Ramírez (imię zak. Candelaria de S. Giuseppe) dla opieki nad chorymi w szpitalach i domach oraz nauczania ubogich dziewcząt; 1910 otrzymały zatwierdzenie diec. od Filipa Neri Sendra, bpa Calabozo, 1925 agregację do karmelitów, a 1926 habit karm., 1985 zatwierdzenie pap.; 1998 liczyły 78 sióstr w 14 domach; dom gen. w Caracas.

Zur Halbjahrhunderfeier des Carmel vom göttlichen Herzen Jesu, 1891-1941, Sittard 1941; A.P. Ribeiro, *Concregação das Irmãs Carmelitas de Divina Providência, pequeno histórico*, Minas 1952; A. Caon, *Cent'anni de l'Istituto di Nostra Signora del Carmelo (1854-1954)*, Fi 1954; *Silver Jubilee. Carmelite Sister for the Aged and Infirm 1929-1954*, NY 1954; L. Mullins, *The Corpus Christi Carmelites*, Db 1963; O. Rodriguez, *Misioneras de cuerpo entero. Espiritu misionnal de la Congregación de Hermanas descalzas*, Ba 1964; L. Saggi, V. Macca, DIP I 551-552, II 400-409; C. Vecchi, *I 250 anni delle „Carmelitane delle Grazie”*, Presenza del Carmelo 3(1974) 55-58.

Jerzy Duchniewski

2. Zależne od karmelitów bosych – pierwsze zgromadzenie zak. żeńskie z regułą karm., oficjalnie uznawane przez zakon, powstało w 2. poł. XVIII w. i utworowało drogę powstającym w XIX w. innym karm. zgromadzeniem żeńskim, nawiązującym wprost do Teresy Wielkiej (oprócz powstałych w XX w. pod wezw. → Teresy od Dzieciątka Jezus); należą do nich zgrom. sióstr:

1° k. terezańskie z Veroli (Włochy), Carmelitane Teresiane di Veroli, na prawie pap., zał. 1737 w Boville Ernica (diec. Veroli) przez Izydora od Narodzenia OCD dla wychowywania dziewcząt w Państwie Kośc. (zw. Maestre pie lub k. terezańskimi); oficjalnie uznane za tercjarki karmelu terezańskiego

przez gen. karmelitów bosych Filipa od św. Franciszka (1761-67), przyjęte zostały 1770 pod jurysdykcję zakonu, który 1773 zatwierdził ich konstytucję; do 1769 założyły w Państwie Kośc. 18 domów; po przyjęciu habitu karm. i 3-letnim nowicjacie w domu gł. składały przyrzeczenia ubóstwa, czystości i posłuszeństwa oraz pełnienia funkcji nauczycielek aż do śmierci, a śluby dopiero po wielu latach życia zak.; w XIX w. większość ich domów skasowano; 1900 miały tylko dom w Boville; 1928 uzyskały od Stolicy Apost. zatwierdzenie konstytucji; 1997 liczyły 100 sióstr w 10 domach; dom gen. w Rzymie;

2° k. Dzieciątka Jezus → Dziecię Jezus (V 27°);

3° k. apostołskie św. Józefa → Józef Oblubieniec (IV B 2, 19°);

4° k. św. Józefa z Salwadoru → Józef Oblubieniec (IV B 2, 18°);

5° k. terezańskie św. Józefa → Józef Oblubieniec (IV B 2, 20°)

Miroslaw Daniluk

6° siostry karmelu apostołskiego, Sisters of the Apostolic Carmel, na prawie pap., zał. 1868 w Bajonnie, przeszczone 1870 do Indii. Inicjatorem zgrom. był bp Maria Efreem Garrelon OCD (1827-73), misjonarz w Indiach, który w powierzonych mu wikariatach apost. Mangalurze i Kollam współpracował najpierw z siostrami św. Józefa od Zjawienia z Marsylii, a nast., pragnąc założyć zgrom. o duchowości karm., wysłał przełożoną sióstr św. Józefa Sophie Leeves (imię zak. Weronika od Męki Pańskiej; 1823-1906) w celach formacyjnych do k. bosych w Pau (Francja); założyła ona 1868 nowe zgrom., a po powrocie do Indii (1870) zaangażowała się w jego organizację w Mangalurze; wspólnota sióstr w Mangalurze pod jej kierunkiem i opieką Garrelona samodzielnie funkcjonowała jako karm. III zakon regularny; karmel apost. pozostał nowe powołania (przeważnie miejscowe, stąd zaczęto określać go jako instytut ind.), założył liczne domy i 1926 otrzymał zatwierdzenie pap.; zajmował się rel. wychowaniem i kształceniem młodzieży żeńskiej, podejmując działalność w centrach uniw. (w 1. stuleciu istnienia prowadził ok. 200 instytutów nauczania, w tym 66 analog. do szkół średnich i 4 kolegia uniw.), a także katechizowaniem gł. na stacjach misyjnych. Praktycznie karmel apost. w Indiach, uniezależniając się od wspólnoty w Bajonnie, rozwijał się autonomicznie pod kierunkiem karmelitów bosych; po śmierci inicjatora opiekował się nim wikariusz gen. Mangaluru Wiktor od św. Antoniego (1834-97), który zreagował konstytucję (*Constitutions of the Order of the Glorious Virgin Mary of Mount Carmel Adapted to the Regular and Apostolic Third Order*, Mangalore 1878) oparte na Augustyna regule adaptowanej do duchowości karm. i warunków ind., zatwierdzone ostatecznie 1949; karmel apost. rozwinął się także na Cejlonie, w Australii i Kuwejcie, licząc 1975 ok. 100 domów zak. i 1369 sióstr, 1998 – 148 domów i ok. 1510 sióstr; wydaje w Bangalurze (dom gen.) własne czasopismo „Caramela”.

[S. Leeves], *Carmel in India*, Lo 1895, Mangalore 1964²; *The Apostolic Carmel, 1868-1928*, Mangalore 1928; *Apostolic Carmel Centenary, 1870-1970*, Mangalore 1970; *The 100 Years of the Apostolic Carmel, India*, Mangalore 1970; V. Macca, DIP II 602-604; AnPont 1998.

Jerzy Duchniewski

7° siostry św. Teresy od Dzieciątka Jezus → Teresa od Dzieciątka Jezus;

8° ubogie siostry św. Józefa z Bueons Aires → Józef Oblubieniec (IV B 2, 57°);

9° k. z Montefalcone di Val Fortore (Benewent), Carmelitane di Montefalcone di Val Fortore, zał. 1934 na prawie diec. przez G. Lojaccono bpa Ariano, z młodych dziewcząt zgromadzonych 1929 w Montefalcone di Val Fortore przez ks. Antonia Petrillo, rektora sanktuarium Matki Bożej Karmelu, przy którym 1930 utworzyły one wspólnotę zajmującą się sierocnymi i biednymi dziewczętami oraz wspieraniem apost. inicjatyw księży; wkrótce utworzyły sierociniec, żłobek, drukarnię i szkołę zajęć dla dziewcząt; agregowane 1951 do karmelitów

KARMELITANKI

bosych, otrzymały 1961 nowe konstytucje; 1997 liczyły 31 siostr w 8 domach; dom gen. w Montefalcone di Val Fortore;

10° k. z Triwandrum (Indie), Congregation of the Carmelite Religious of Triwandrum, zainicjowane przez siostry karmelu apost. z Mangaluru, których klasztorzy zał. w Kollam-Tuyeth (1875), Triwandrum (1880) i Tangasserry (1885), agregowane zostały 1892 do karmelitów bosych; 1908 otrzymały zatwierdzenie bpa Kollam L.M. Benzigera OCD, 1950 dekret pochwalny Stolicy Apost., 1957 ostateczne zatwierdzenie; ich celem jest formacja rel. i intelektualna kobiet, opieka nad sierotami oraz praca katechet.; 1997 liczyły 586 siostr w 54 domach; dom gen. w Triwandrum (stan Kerala);

11° k. Bożego Serca Jezusa, Karmelitinnen vom Göttlichen Herzen Jesu, na prawie pap., zał. 1891 w Berlinie przez Annę Marię Tauscher van den Bosch (1855-1938) dla opieki nad opuszczonymi dziećmi (w domach organizowanych na wzór domów rodzinnych z dziesięciorgiem dzieci i dwiema siostrami) oraz starcami; 1891-1904 założyły 14 klasztorów w Niemczech, Czechach, Holandii, Anglii, Szwajcarii, Włoszech (dom gen. w Rocca di Papa), nast. w Stanach Zjedn. (Cleveland 1912) i Kanadzie (Toronto 1913), Austrii, na Węgrzech oraz w Jugosławii; 1904 zostały agregowane do karmelitów bosych i otrzymały zatwierdzenie diec., 1910 dekret pochwalny, a 1930 ostateczne zatwierdzenie Stolicy Apost.; 1922 przeniosły dom macierzysty z Włoch do Sittard w Holandii; 1973 liczyły ok. 830 siostr w 69 domach (w 11 prowincjach), 1997 – 504 profeski i 27 nowicjuszek w 58 domach;

12° k. Emmanuela, Carmélites de l'Emmanuel, na prawie diec., zał. 1948 w Hautvillers (Francja) przez grupę dziewcząt, które podczas wojny 1940-45 podjęły inicjatywę życia poświęconego Bogu w duchowości karm., a 1949 przyjęły habit z rąk abpa Reims i nazwę k. wiejskich (carmélites des campagnes); po przeniesieniu się do diec. Soissons (1953) objęły dawny klasztor bened. Oulchy-le-Château, stawiając sobie za cel życie zak. skoncentrowane na liturgii i modlitwie (opartej na słowie Bożym) oraz braterskiej miłości praktykowanej w małych wspólnotach zw. bractwami (*fraternité*), otwartych na apostolat świadectwa przez spotkania z ludźmi; kanonicznie eryg. 1964 przez bpa Soissons A.G. Bannwarta, 1965 zostały agregowane do karmelitów bosych; 1997 liczyły 26 siostr w 4 domach; dom gen. w Saint Georges-Motel;

13° k. misjonarki tereźjanki, Hermanas Carmelitas Misioneras Teresianas (CMT), zał. 1861 w Ciudadeli (wyspa Minorka) przez Franciszkę od Jezusa Maryi Józefa Palau y Quera OCD dla opieki nad chorymi i nauczania młodzieży; po jego śmierci (1872) kierownictwo nad k. objął Jan od św. Tomasza Nogués OCD; pokonawszy trudności wewn. związane z osobą Juany Gracías, doprowadził 1880 do zatwierdzenia zgromadzenia (złożonego z 9 konwentów tercerek w diec. Tarragona, 2 – w diec. Barcelona, po 1 w Barbastro i Lérida) przez abpa Tarragony B. Vilatmijana, który 1881 nadał k. konstytucje; 1902 otrzymały zatwierdzenie Stolicy Apost. jako zgromadzenie zak. pod nazwą Carmelitas Terciarias Descalzas, 1930 zaś agregację do karmelitów bosych; 1896 podjęły działalność w Argentynie i Urugwaju, a po wojnie domowej w Hiszpanii (1936-39) – w Brazylii, Francji, Chile, Rzymie i na Kubie, 1958 w Zairze i Mali; ze względu na aktywność mis. uzyskały 1951 od Stolicy Apost. nazwę Carmelitas Misioneras Terciarias Descalzas, zmienioną 1969 na obecną; 1973 liczyły 951 siostr w 83 domach, a 1997 – 817 w 110 domach; dom gen. w Rzymie;

14° k. misjonarki, Carmelitas Misioneras (CM), na prawie pap., ukonstytuowane z k. misjonarek tereźjanek (→ karmelitanki II 2, 13°) przez Juanę Gracías (1884 usunięta ze zgromadzenia) i eryg. 1878 przez biskupa jako nowa gałąź pod nazwą Hermanas Religiosas Terciarias z domem macierzystym w Barcelona-Gracia; przyjęły one charakter mis., 1886 otrzymały nowe konstytucje (1907 zatwierdzone przez Stolicę Apost. na okres próbny, 1917 – definitywnie), a 1906 agregowane zostały do karmelitów bosych pod nazwą Hermanas Terciarias Carme-

litas Descalzas; poza Hiszpanią rozprzestrzeniły się w Kolumbii (Urabá 1925), Francji, Włoszech, Portugalii i Anglii; 1951 przyłączyły się do nich, liczące mało członkiń, k. św. Marii Egipcjanki z Grenady (zatwierdzone 1887), a 1956 k. misjonarki Jezusa i Maryi z Jaro (Filipiny); kapituła specjalna 1969-70 zdefiniowała ich cel (propagowanie ideału karm. przez wspieranie życia duchowego, chrześc. wychowanie młodzieży, opieka nad chorymi i działalność mis.) i zmieniła nazwę na obecną; działają także na Filipinach, w Indiach, Kongu, Mozambiku, Malawi; 1973 liczyły 1845 siostr w 185 domach, 1997 – 1927 w 241 domach; dom gen. w Rzymie;

15° k. misjonarki św. Teresy, Carmelitas Misioneras de santa Teresa, na prawie pap., powstałe 1903 przez oddzielenie decyzją abpa Meksyku P.M. Alarcón y Sánchez de la Barquera grupy siostr z misjonarek córek Kalwarii (zał. 1885 w Meksyku) i nadanie im karm. duchowości z podkreśleniem kontemplacji w służbie dla ubogich; agregowane do karmelitów bosych 1906, a powtórnie 1917, uzyskały od abpa Meksyku zatwierdzenie konstytucji i nazwę Hermanas Terciarias Carmelitas Descalzas de santa Teresa (popularnie przekształconą na Hermanas Carmelitas de Santa Julia, od nazwy dzielnicy ich pierwszego domu), ostatnio zmienioną na obecną; zgromadzenie podejmuje opiekę nad młodzieżą, ubogimi, chorymi w szpitalach publ. oraz pracę w seminariach i na misjach; 1997 liczyły 650 siostr w 86 domach; dom gen. w mieście Meksyk;

16° k. Najśw. Serca z Guadalajary, Carmelitas de Sagrado Corazón de Guadalajara, na prawie pap., zał. 1904 przez Marię Luizę Józefę od Najśw. Sakramentu (de la Peña) jako wspólnota półklasztorna w szpitalu Najśw. Serca w Atotolnico (Meksyk); początkowo zajmowały się opieką nad chorymi, a wkrótce także nauczaniem najuboższych; 1909 otrzymały od abpa Guadalajary José de Jesús Ortiza tymczasową regułę, a 1913 przyłączyły się do służebnic Najśw. Sakramentu (zał. 1904 przez Silvana Carrilla y Cardenas), u których w Zapotlán 4 siostry oraz założycielka przyjęły habit zak. i 1915 złożyły profesję zak.; 1917 uzyskały pozwolenie władz zak. na opuszczenie służebnic i powrót do Atotolnico, gdzie podjęły ponownie pracę w szpitalu, dołączając doń 1919 sierociniec oraz rozpoczynając tzw. niedzielne szkółki katechezy i przygotowania do życia rodzinnego dla ubogich dziewcząt; 1920 przyjęły statut tercerek karm. i zostały agregowane do karmelitów bosych; z powodu prześladowań rozpoczętych 1925 wspólnota siostr przeniosła się 1927 do Kalifornii, z której zostało ukonstytuowane odrębne zgromadzenie k. Najśw. Serca z Los Angeles (→ karmelitanki II 2, 17°); 1929 definitywnie powróciły do Guadalajary, ustanawiając tu dom gen. i rozprzestrzeniając się w Meksyku; 1997 liczyły 482 siostry w 71 domach;

17° k. Najśw. Serca z Los Angeles, Carmelite Sisters of the Most Sacred Heart of Los Angeles, zał. 1904 w Guadalajarze w Meksyku przez Marię Luizę Józefę od Najśw. Sakramentu (→ karmelitanki II 2, 16°); 1983 siostry w Stanach Zjedn. zostały przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich uznane i zatwierdzone jako niezależne zgromadzenie zak. pod obecną nazwą; agregowane 1984 do karmelitów bosych; siostry zajmują się wychowaniem dzieci i młodzieży, opieką nad chorymi i starcami; 1997 liczyły 128 profesek w 12 domach; dom gen. w Alhambra (Kalifornia);

18° k. św. Józefa z Barcelony, Hermanas Carmelitas de san José, na prawie pap., zał. 1900 w Barcelonie przez bpa Barcelony Giuseppe Mordages y Gili i Rosę Ojeda Creus dla opieki nad dziećmi, starcami i chorymi, agregowane 1915 do karmelitów bosych, z konstytucjami zatwierdzonymi przez bpa G. Modrego Casaus 1955, inspirowanymi duchowością Teresy Wielkiej; 1982 otrzymały zatwierdzenie pap.; 1997 liczyły 113 siostr w 16 domach (także we Francji i Włoszech); dom gen. w Barcelonie;

19° k. św. Teresy z Florencji, Carmelitane di santa Teresa di Firenze, na prawie pap., zał. 1872 w San Martino a Campi Bisenzio przez Teresę Adelaidę Manetti dla wychowania

dziewcząt ubogich i opuszczonych; przyjęte 1874 do III zakonu karm., otrzymały 1888 habit karm., 1903 agregację do karmelitów bosych, 1900 – dekret pochwalny, z nazwą oblatek św. Teresy (zmienioną 1904 na tercjarki św. Teresy), a 1911 definitywne zatwierdzenie Stolicy Apost.; założyły także in. domy we Włoszech: w Travalle (1882), Settimello, Lukce (1891), Sesto Fiorentino i Chianciano (1893), Scandicci (1899), ponadto w Syrii i Palestynie (1904), Turcji (1911); po 1931 założyły liczne placówki w Veneto (diec. Treviso), po II wojnie świat. w Libanie i Izraelu; 1973 liczyły 412 sióstr w 38 domach, 1997 – 240 w 25 domach; dom gen. we Florencji;

20° k. św. Teresy z Turynu, Carmelitane di santa Teresa di Torino, na prawie pap., zał. 1894 w Marene (Cuneo) przez Giuseppinę Operti i Adelę Signalia, dla opieki nad dziewczętami, ubogimi i chorymi; afiliowane 1907 do karmelitów bosych podzieliły się na dwie niezależne gałęzie – k. kontemplacyjne (z siedzibą w Marene), wcielone 1920 do II zakonu karm. i 1934 przeniesione do Cascine Vica (tu 1949 zmarła założycielka), i k. czynne, eryg. 1914 pod nazwą tercjarki św. Teresy z Turynu, agregowane 1925 ze względu na terezańską duchowość do karmelitów bosych (1934 otrzymały dekret pochwalny, a 1941 definitywne zatwierdzenie); tercjarki św. Teresy otworzyły dom w Szwajcarii dla opieki nad emigrantami wł. i 4 domy na Madagaskarze; ich cel: zabezpieczenie potrzeb duchowych i materialnych bliźnich, wynika z ducha kontemplacji; 1973 liczyły 373 siostry w 38 domach, 1997 – 340 sióstr w 43 domach; dom gen. w Turynie;

21° k. bose z Genui, Carmelitane Scalze di Genova, na prawie pap.; zainicjowane 1859 w Genui przez Gerolamo Campanellę jako wspólnota kobiet zajmujących się wychowaniem dziewcząt i opieką nad chorymi w domach; 1879 eryg. kanonicznie z karm. konstytucjami, zatwierdzonymi przez abpa Genui Salvatore Magnasco, i agregowane do karmelitów bosych; 1921 założyły dom filialny w Rapallo, który po oddzieleniu się 1928, utworzył niezależne zgromadzenie zak. na prawie diec., włączone ponownie 1946 do zgromadzenia macierzystego; 1950 otrzymały zatwierdzenie pap. i obecną nazwę; 1997 liczyły 41 sióstr w 3 domach; dom gen. w Rapallo;

22° siostry Matki Karmelu, Sisters of the Congregation of the Mother of Carmel (CMC), na prawie pap., zał. 1866 w Kunnanmmawu w Indiach przez karmelitów bosych G. Beccaro i Kuriakose Eliasza Chavare, zatwierdzone przez Bernardina Baccinello OCD, wikariusza apost. Malabaru; przyjęte do III zakonu karm., 1867 przywdziały habit karm., a 1968 złożyły śluby zak.; po wprowadzeniu 1887 hierarchii kośc. syro-malabarskiej zgromadzenie grupujące siostry obrządku syro-malabarskiego i łac. podzieliło się na 2 gałęzie; siostry łac. utworzyły niezależne zgromadzenie pod nazwą k. terezańskich z Werapoli; w Kunnanmmawu pozostały liczniejsze siostry obrządku syro-malabarskiego, które zakładając nast. klasztory, podporządkowane biskupom miejscowym, utworzyły w XIX i XX w. 6 zgromadzeń diec. (Ernakulam, Triczur, Palai, Czanganaczeri, Telliczeri, Kothamangalam), ostabiając przez brak jednego ośrodka kierowniczego siłę swego oddziaływania; do ich zjednoczenia 1963 doprowadził kard. E. Tisserant, sekretarz Kongr. Kościołów Wsch., co oficjalnie zaakceptowano 1967 dekretem tej Kongr., nadając zgromadzeniu już pod obecną nazwą prawa pap.; siostry zajmują się wychowaniem rel. i kształceniem dziewcząt od poziomu przedszkolnego do uniw., ubogimi, opuszczonymi, starcami w przytułkach i chorymi w szpitalach, a także pracą mis.; 1997 liczyły 5069 sióstr w 449 domach; dom gen. w Alwaje (ustanowiony tu po ich zjednoczeniu);

23° k. terezańskie, Congregation of the Teresian Carmelites (do Soboru Wat. II pod nazwą Teresian Carmelites of Verapoly), na prawie pap., ukonstytuowane w odrębne zgromadzenie po oddzieleniu się (1887) sióstr obrządku łac. od sióstr Matki Karmelu (→ karmelitanki II 2, 22°) i przeniesieniu się 1890 do Werapoli, gdzie uzyskały zatwierdzenie na prawie diec.; agre-

gowane 1959 do karmelitów bosych, 1971 uzyskały zatwierdzenie pap.; ich celem jest wychowanie dziewcząt i pełnienie dzieł miłosierdzia; zw. początkowo k. bosymi III zakonu sióstr św. Teresy (Disalced Carmelites Third Order Sisters of Saint Teresa); 1997 liczyły 1064 siostry w 113 domach; dom gen. w Edappally (Koczin);

24° siostry św. Teresy (Ernakulam, Indie), Carmelite Sisters of Saint Therese (CSST), na prawie pap., zał. 1879 w Alleppey przez siostry z karmelu apost. z Mangaluru, które po przekazaniu 1887 Alleppey pod zarząd portug., przeniosły się 1892 do Ernakulam; z kilku niezależnych domów w archidiec. Werapoli erygowano 1892 zgromadzenie na prawie diec. pod nazwą III Zakon NMP z góry Karmel i św. Teresy, zajmujące się nauczaniem w kolegiach, szkołach i uniwersytetach; 1951 otrzymało dekret pochwalny, 1955 agregację do zakonu karmelitów bosych, a 1959 definitywne zatwierdzenie Stolicy Apost.; 1997 liczyły 767 sióstr w 84 domach; dom gen. w Bangalurze;

25° Towarzystwo św. Teresy od Jezusa, Companhia de Santa Teresa de Jesús (STJ), ukonstytuowane 1876 w Tarragonie (Hiszpania) przez ks. Enrique de Ossó y Cervelló z nauczycielem dla prowadzenia działalności szkolnej; 1882 założyły domy w Vilallondze i Alexiar, 1883 osiedliły się w Portugalii, 1885 w Oranie (w Afryce Pn.), a 1888 w Meksyku; 1888 otrzymało dekret pochwalny, a 1908 ostateczne zatwierdzenie konstytucji; rozwijając się dynamicznie założyły placówki głównie w Ameryce Pd., Meksyku, na Kubie, w Stanach Zjed., a 1949 w Angoli; 1997 liczyły 1874 siostry w 190 domach (w 21 krajach);

26° córki św. Teresy od Jezusa, Filhas de santa Teresa de Jesus, zał. 1923 w Crato (Brazylia) przez bpa Quintino Rodrigues de Oliveira e Silva i Anę Alvarez Couto w celu nauczania biednych dziewcząt, agregowane 1992 do karmelitów bosych; 1997 liczyły 140 sióstr w 30 domach; dom gen. w Fortaleza (Brazylia);

27° córki NMP z Guadalupe, Hijas de santa Maria de Guadalupe, zał. 1888 w Puebli przez ks. Luisa Gonzagę de la Torre y Baeza dla chrześ. wychowania dzieci i młodzieży; agregowane 1981 do karmelitów bosych; 1997 liczyły 140 sióstr w 20 domach; dom gen. w Puebli;

28° siostry Opatrzności z La Pommeraye, Soeurs de la Providence (nazywane tak od domu, w którym powstały), zał. 1825 w La Pommeraye (diec. Angers, Francja) przez Marie Moreau i zatwierdzone na prawie diec., przyjęły trzecią regułę karmelitańską, a 1956 zostały agregowane do karmelitów bosych; zajmują się wychowaniem dzieci i młodzieży, pracą mis., opieką nad chorymi w szpitalach i domach; 1997 liczyły 552 siostry w 102 domach (w 5 krajach); dom gen. w La Pommeraye;

29° siostry Naszej Pani z góry Karmel z Avranches, Soeurs de Notre-Dame du Mont-Carmel d'Avranches, zał. przez ks. Dubois w Avranches, zostały 1833 agregowane do karmelitów bosych (ponownie 1950 po przyjęciu statusu zgromadzenia zak.); 1919 (po rewizji konstytucji) uzyskując status zgromadzenia zak. (na prawie diec.), przyjęły obecną nazwę; zajmują się opieką nad biednymi chorymi w domach i szpitalach oraz nauczaniem dzieci i młodzieży; 1997 liczyły 123 siostry w 20 domach (także w Kamerunie); dom gen. w Avranches;

30° siostry Trzeciego Zakonu Regularnego Naszej Pani z góry Karmel, Soeurs du Tiers-Ordre Regulier de Notre-Dame du Mont-Carmel de Luxembourg, zał. 1872 w Luksemburgu przez ks. Nicolasa Wiesa, Annę Bové i Louise Niederprum dla opieki nad młodymi robotnicami i służącymi początkowo pod nazwą Oeuvre des servantes de ménage chrétiens sous la protection de Sainte Zithe natychmiast uzyskało zatwierdzenie diec., a 1886 zostało agregowane do karmelitów bosych i przyjęło obecną nazwę, poszerzając działalność o opiekę nad dziećmi w sierocińcach, starcami, chorymi w domach i szpitalach (1894); 1925 otworzyły w Luksemburgu klinikę, a przy niej 1965 szkołę dla pielęgniarek; założyły także placówki w Nie-

KARMEŁITANKI

mczech, a w 1959 podjęły pracę mis. w Malawi; 1966 uzyskały zatwierdzenie pap.; 1997 liczyły 136 siostr w 15 domach; dom gen. w Luksemburgu.

Marie de la Croix, *Catholicisme* II 566-567; V. Macca, L. Saggi, *DIP* II 398-423, 455-460, V 815-817; *Conspetus Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, R 1997, 309-345; APont 1998.

Miroslaw Daniluk

KARMEŁITAŃSKA DUCHOWOŚĆ, forma życia duchowego zakonnych i świeckich instytutów karm. (→ karmelici, → karmelici boski, → karmelitanki) oparta na → karmelitańskiej regule, napisanej 1209-14 przez → Alberta Avogardo, ubogaconej przez najstarsze teksty normatywne i odwołujące się do *Pisma św.*, zwł. NT.

Określa ona sposób realizacji powołania eremitów karm. do naśladowania Jezusa Chrystusa przez rozważanie słowa Bożego i modlitwę, praktyki ascet. (samotność, ubóstwo wspólnotowe i indywidualne, milczenie, posty, abstynencja od mięsa) i pracę fiz.; pierwotnie nieliczne elementy cenobickie (wspólna msza i kapituła) w wyniku konieczności dostosowania reguły do zmienionych warunków życia, po przybyciu eremitów do Europy w poł. XIII w., uległy wzbogaceniu (wspólne mieszkanie, posiłki i modlitwy liturg.), doprowadzając do przekształcenia zakonu w mendykanko-kontemplacyjny; zgodnie z tradycją patryst.-monast. (m.in. → Atanazy Wielki, → Hieronim, → Piotr Damiani) karmelici uznali proroka → Eliasza za swego duchowego ojca, widząc w nim wzór życia eremicko-kontemplacyjnego, a także przykład żarliwości apost.; ponieważ za patronkę pierwszego kościoła na górze Karmel wybrali Maryję, nazwali się „braćmi NMP z góry Karmel”, uznając ją za opiekunkę, matkę i królową zakonu; na podstawie tych tytułów rozwinęli teologię i pobożność maryjną zakonu, która swe uzewnętrznienie znalazła w karm. → szkaplerzu; zgodnie z nią za swoje powołanie karmelici uznali także naśladowanie Maryi, prowadzące do najdoskonalszego upodobnienia się do Chrystusa (J. → Bacon); podręcznikiem propagującym ukształtowaną duchowość jest dzieło z ok. 1370 hiszp. karmelity Felipe Ribotiego *De institutione primorum monachorum*. Teresa Wielka zachowała pierwotne cechy d.k., zwł. elianizm i maryjność, uznając proroka Eliasza i Maryję za archetypy swego życia kontemplacyjno-apostolskiego; przez nie utrzymywała więź z karmelitami dawnej obserwacji. Milczenie, samotność i praktyki pokutne wg Teresy (*Twierdza* V 1, 2) miały sprzyjać ustawicznej modlitwie na wzór pustelników góry Karmel, a studium, zwł. *Pisma św.* – ożywiać kontemplację i przygotowywać do skutecznej posługi apostolskiej.

Kontemplacja i dążenie do zjednoczenia z Bogiem zgodnie z tradycją ascet. i prawniczą zakonu uważane były za cel gł., apostołstwo natomiast za zadanie drugorzędne, wypływające z celu gł. i stanowiące jego owoc; realizacji celu gł. miały służyć 2 godziny medytacji dziennie, rekolekcje i dni szczeg. poświęcone modlitwie i refleksji; na 12 klasztorów prowincji jeden stanowić miał erem, w którym zakonnicy przez posty, umartwienia, pracę fiz., samotność, milczenie i ustawiczną modlitwę powinni wspierać apost. dzieła Kościoła (eremy tego typu przewidują posoborowe konstytucje zakonu z 1986, akcentujące wzajemne przenikanie się kontemplacji i działania). Przesoborowe prawo własne zakonu, w trosce o prymat kontemplacji, ściśle określało rodzaje dopuszczalnych w zakonie prac apost. (kazania i spowiedź zasadniczo we własnych kościołach, opieka nad bractwami, misje, z wykluczeniem pracy par.). Nowe konstytucje uzależniają wybór form duszpasterstwa od potrzeb lokalnego Kościoła, jednak za apostołstwo właściwe zakonowi uznają kierownictwo duchowe karmelitanek boskich i in. osób konsekrowanych oraz prowadzenie wiernych do ściśłego zjednoczenia z Bogiem, czemu służyć mają domy modlitwy, grupy modlitewne, upowszechnianie doktryny Teresy Wielkiej i Jana od Krzyża przez instytuty d.k., m.in. rzym. → Teresianum, oraz publikacje.

Istotne elementy d.k. czerpane z doświadczenia mist. Teresy i Jana od Krzyża, a rozwijane i popularyzowane przez in. świętych i mistyków zakonu, wytworzyły z czasem szkołę d.k., której przedstawicielami byli m.in. → Jan od Jezusa i Maryi, → Tomasz od Jezusa, J. → Esprit, A. → Tardy, A.G. → Caraca. Do istotnych cech d.k. należą: 1° systematyczna medytacja, traktowana jako „miłosna rozmowa z Bogiem”, przygotowana przez → ascezę, otwierająca duszę na działanie łaski, 2° modlitwa wg 7-punktowej metody (zwł. dla początkujących) – przygotowanie, czytanie, rozważanie, kontemplacja, dziękczynienie, ofiarowanie, prośba, 3° przedłużanie modlitwy w praktykę obecności Bożej, 4° kontemplacja słowa Bożego, czytaniego i rozważanego w jedności z Kościołem jako modlącą się wspólnotą, prowadząca do spotkania z Bogiem, 5° możliwość dojścia przez wierność Bogu do kontemplacji nabytej, której naturalnym dopełnieniem (nie łączącym się koniecznością z charzmatami, np. wizjami, objawieniami) jest kontemplacja własna, nie należąca do istoty chrześc. doskonałości. Upadek szkoły d.k. trwał od 2. poł. XVIII do końca XIX w.; na jej odrodzenie wpłynęło wydanie jeszcze w XIX w. dzieł dawnych mistrzów duchowych; oryginalne dzieła z zakresu duchowości stworzyli dopiero w XX w. Chryzogon od Jezusa Garrachón (zm. 1945), Gabriel od św. Marii Magdaleny i H. → Grialou; Teresa od Dzieciątka Jezus ubogaciła d.k. nauką o „małej drodze” zupełnego zaufania Miłości Miłosiernej, a M.J. → Catez – o kontemplacyjnym przeżywaniu obecności Trójcy Świętej w duszy.

Pisma Teresy Wielkiej i Jana od Krzyża (bezpośrednio lub przez ich uczniów) wywarły wpływ na teologów ruchu obserwanckiego zrodzonego z reformy tryd.; należą do nich m.in. Miguel de la Fuente (zm. 1625) – autor *Libro de las tres vidas del hombre. Corporal, racional y espiritual* (Tol 1623), Pablo Ezquera (zm. 1696) – autor przewodnika życia duchowego *Escuela de la perfección formada de la espiritual doctrina de filosofia sacrada y mística teologia* (Saragossa 1675), → Jan od św. Samsona – ojciec duchowy ruchu ściślej obserwacji, belg. przedstawiciel tego kierunku Michał od św. Augustyna (zm. 1684) – autor *Institutionum mysticarum libri quattuor* (An 1671); pozostawali oni także pod silnym wpływem mistyków nadreńskich. Mistyczką zatroskaną o reformę Kościoła była karmelitanka florencka → Maria Magdalena de Pazzi.

Autorzy pol., zwł. w XVII w., byli przede wszystkim propagatorami i obrońcami życia kontemplacyjnego; Stefan od św. Teresy Kucharski (zm. 1653) pozostawił w rękopisie oryginalne traktaty mist. (m.in. *Exercycja około ślubów zakonnych*, ArKarmBos rps 235), w których szerzył kierownictwo duchowe wg zasad Jana od Krzyża, Mikołaj od Jezusa Maryi Opacki naukowo uzasadniał doskonałość życia kontemplacyjnego (*Apologetica perfectionis vitae spiritualis*, R 1626), A. → Cyrus zajmował się ideą ładu w życiu duchowym, skutecznością wysiłków ascet., metodą rekolekcji dla świeckich, Bonaventura od św. Stanisława Frezer (zm. 1687), popularyzował terezyjańską naukę o kontemplacji (*Pieśni Salomonowych o duszy wytłumaczenie* (BKarmBos w Krakowie, rps 24), M. → Bolski opracował podręcznik życia wewn. (*Exemplar vitae spiritualis*, Kr 1678), a M. → Rubczyński napisał podręcznik rekolekcyjny dla osób zak. *Głos Pana kruszącego cedry libańskie* (Berdyczów 1762). Wybitnym kierownikiem duchowym był → Rafał Kalinowski kładący nacisk na wierność obowiązkom stanu, ascezę i systematyczną modlitwę. Popularyzacja nauki Teresy Wielkiej i Jana od Krzyża, a także in. autorów zach. zaznaczyła się w okresie międzywojennym; po II wojnie świat. podjęto badania nauk. nad historią duchowości (K. Górski, L. Kowalówka, J. Filek, D. Wider).

Brémond II 362-393; Jérôme de la Mère de Dieu, *La tradition mystique du Carmel*, P 1929; Théodore de Saint Joseph, *L'oraison d'après l'école carmélitaine*, Bg 1929²; Crisógono de Jesús Sacramento, *La escuela mística carmelitana*, Ma 1930; Gabriel de Sainte Marie Madeleine, *Mater Carmeli. La vie mariale carmélitaine*, R 1931; S. Ciesielska-Borkowska, *Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim*, Kr 1939; Gabriele di Santa Maria Maddalena, *La spiritualità carmelitana*, R 1943; Marie Eugène de l'Enfant Jésus-Louis de Sainte Thérèse, *La vie*